

Roy Trevor - My Balkan tour, 1911

(prijevod dijela o Mostaru)

Putopisac Roy Trevor (1869. – 1922.) posjetio je u pratnji svoje supruge Bosnu i Hercegovinu 1910. godine. Dvije godine ranije, kad je objavljena aneksija BiH, zadesili su se na Cetinju. Tada je teritorij istočno od Sarajeva bila terra incognita što se tiče mogućnosti vožnje automobilom. Samo dvije godine kasnije odlučili su se za još opsežniju ekskurziju automobilom po našim krajevima. Tako se u njihovoj knjizi objavljenoj 1911. g. „My Balkan tour“ (Moje balkansko putovanje) našla zbirka putovanja i dogodovština po Bosni, Hercegovini, Dalmaciji, Hrvatskoj i Crnoj Gori. Ulazak u Bosnu za Roya predstavlja prelazak iz „civilizirane Europe“ u zonu koja nije Europa, makar karte tako pokazuju. Međutim odmah nakon toga, pejzaž ga fascinira toliko da navodi kako je ušao u „zemlju snova“. U knjizi obećava potencijalnim putnicima u ove krajeve da će naići na „neizrecivu radost upoznavanja istinske ljepote, snažno zanimanje za povijest i slikovit krajolik, koji se rijetko nalazi bilo gdje u svijetu“, a onima koji prihvate njegovu preporuku, jamči da će im se put „isplatiti stotinu, ne, tisuću puta.“ Na kraju je knjige zanimljivo pregled udaljenosti između mjesta, navodi cestovne pravce pogodne za putovanje, preporuke hotela, kao i napomene preko kojih graničnih prijelaza je najbolje ući u Bosnu i Hercegovinu.

„Pola orijentalan, pola italijanski, a u potpunosti hercegovački, slikovit i monumentaln. Svaki kamen odaje rat i borbu. Nijedan grad u svijetu ne izjavljuje tako glasno, kao što to čini ovaj, da duguje sebe, svoje porijeklo, svoju bit postojanja, borbama, ratu, utvrdama i silnoj agresiji“, kaže Asboth. „U njegovim uskim ulicama laktovima se dodirujete s istim muslimanom, Jevrejom, ciganinom i kršćaninom kao i u Sarajevu, dok s bezbroj minareta odzvanja mujezin.“

Po našem prvom posjetu hotelu u Mostaru i dobrodošlice, neočekivano smo se ugodno iznenadili; umjesto nekog turskog hana kojega smo očekivali čitajući o gradu, naišli smo na moderno zdanje koji je izgradila Vlada i kojim je upravljao poduzetan Nijemac.

Naš je smještaj veličinom sličio na kraljevski apartman, osvijetljen brojnim svijećama; sala je za ručavanje bila živahna s uniformama; spojeni stolovi cijelom dužinom sale u potpunosti su zauzeli časnici, od komandanta snaga pa naniže do zadnjega zastavnika – blještava masa svijetloplavoga i srebra.

Mostar je hercegovačka idila: orijentalan karakter muslimana pomiješan je sa surovim junaštvom Rimljana; hladan Sjever prisilno pomiješan s Jugom. „Iz Mostara potječu moćni heroji od mača i pera, iz Mostara, doma sve umjetnosti i nauke“, da citiram riječi Derviš paše. Grad se, ustvari, sastoji od jedne dugačke ulice, jer gola brda priječe kućama da se šire na obje strane, pa su prisiljene na ravnice na oba kraja ulice.

Neretva je premošćena s dva mosta, jedan je od čvrste željezne konstrukcije nedavno podignut za potrebe prometa, a drugi, najveći i najljepši spomenik, ne samo za Mostar već i cijeloga Balkana, čuveni je jednolučni kameni – poznat kao „Rimski most.“ Postoji nešto božansko u koncepciji ovoga mosta – načinjen je samo s jednim lukom od pedesetpet stopa i vrhom na sedamdeset stopa od zelene vode. Gazište je

vrlo usko i putnik je zaštićen s dva niska zida. Svaki njegov kraj štite malene turske utvrde. Mnoga su velika imena navedena kao graditelji. Popularna slavenska mašta voli pripisati gradnju Trajanu ili Hadrijanu, dok se muslimani, bijesni što se takvoj bogomdanoj inspiraciji i pomišlja pripisati porijeklo jednom kaurinu, pozivaju na sultana Sulejmana Veličanstvenog kao graditelja. Vlasti se sada prepiru oko toga, jer, iako je sasvim jasno da je on rimskoga dizajna – materijal je čisto muslimanski. [...]

[...] Hotel ima prelijepu poziciju, stoji na samoj obali zelenoplave vode, ispred njega je malen park; o podnevu se na klupe ispod debelih stabala skuplja čudna mješavina likova kako bi uživali u hladovini: tuda prolaze austrijski časnici na svom putu za hotel, svako malo umoran nosač čučne kraj svoga tereta da se odmori nakratko, čak i dostojanstveni musliman uspori za koju minutu kako bi se sklonio s jarkoga sunca. Mostar posjeduje mnoge ljupke džamije, premda ni jedna nije tako lijepa kao velika džamija u Sarajevu, no ono što oduševljava putnike ovdje je što je većina ovdašnjih izrađena od klesana kamena. Najljepša je Karađozbegova džamija čiji je vitak minaret izrađen od mekanog bijeloga kamena, osmerokutna po obliku i vrlo graciozna dizajna. [...]

[...] Mostarski bazar ni približno nije velik kao sarajevski, no usprkos tome je istočnjački lijep, a u njemu se mogu kupiti mnoge zanimljive sitnice. Širom su Bosne i Hercegovine vrlo traženi predmeti od crnog drveta ukrašeni umetcima od srebra, štapovi za hodanje, žlice, vilice, vaze itd., kao i predmeti od metala isto tako ukrašeni srebrom – veoma slični onima koji se mogu kupiti u Španjolskoj, gdje je srebro zamijenjeno zlatom.

Nesumnjivo najčudniji predmet u cijelome Mostaru neobična je odjeća koju nosi određen stalež zamotanih žena. Na prvi je pogled neobično zagonetno prepoznati vrstu objekta koji se vuče ulicom. Prihvatajući objašnjenje da je u ogrtaču muslimanka (jer nikad joj nećete vidjeti više od nokta na prstu ili možda samo vrh nosa), vaš sljedeći napor jest da analizirate ovu groznu nošnju koja ju krije. Ogroman plavi ili crni ogrtač od teškoga serža visi s nje od glave do pete i upravo gdje pretpostavljate da bi joj moglo biti lice ukazuje se vrsta ranoviktorijanske haube, stiješnjene u uspravan rascjep, napravljen od istoga tamnog materijala. Kako vas mimoilazi, uočavate da iz svakog uha (toliko blizu koliko se da ocijeniti) vise široki

rukavi; manšete su zašivene jedna za drugu i sastavljene na leđima.

Pregledat ćete možda pola tuceta ovih nevjerovatnih likova prije nego što vam pravo rješenje enigme upadne u oči i čudit ćete se kako to ranije niste uočili. Čudnovato odijelo je ustvari ogroman vojni šinjel, dovoljno velik da odgovara nekom divu, a ima preveliku kragnu. Glava žene podupire šinjel na mjestu gdje bi trebale stajati lopatice kaputa, tako da se zadnja strana vrata odmara na ženinom čelu. Ranovikto-rijanska hauba je ustvari velika kragna, uzdignuta i sastavljena, tako da strši naprijed ispred lica, potpuno skrivajući osobu. Time su rukavi oslobođeni i budući su nepotrebni, zašiveni su na leđima kako ne bi smetali pri hodu. Jedino u Mostaru se ova čudna ženska odjeća nosi.

Ostali smo tri dana u Mostaru; upoznali smo grad dobro, ovo je bio, naime, naš treći posjet. Postoji nešto prelijepo, tako nalik snu u ovom veselom malenom mjestu, da se nikad ne bih umorio vraćajući mu se povremeno i provodeći nekoliko dana u ovoj slikovitosti. Od svih gradova u Bosni i Hercegovini, Mostar je taj koji ostavio neizbrisiv trag u našim srcima i u našem sjećanju.

(Preveo: Tibor Vrančić)

